

TEORIJSKI I PRAKTIČNI ASPEKTI OPERATIVNOG MODELA U PROCESU OPERATIVNOG PLANIRANJA*

Zoran Knežević, Sibin Dinčić, Aleksandar Milićević,
Vladan Milosavljević i Zoran Racić
Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija

Operativno planiranje uvedeno je u Vojsku Srbije radi unapređenja rada komandi i jedinica na donošenju odluka i dostizanja potrebnog nivoa interoperabilnosti sa savremenim oružanim snagama partnerskih zemalja. Iskustva iz primene Doktrine operacija, doktrina vidova i Uputstva za operativno planiranje i rad komandi u Vojski Srbije ukazuju na postojanje problema koji negativno utiču na rad štabova u operativnom planiranju. Problemi se ogledaju u nedovoljnoj teorijskoj izgrađenosti pojedinih sadržaja doktrinarnih dokumenata, njihovoj nepreciznosti ili nedorečenosti.

Operativni model kao način prikaza idejne zamisli komandanta za izvođenje operacija važan je deo operativnog planiranja. Uputstvo za operativno planiranje i rad komandi u Vojski Srbije, u određenoj meri, je uopšteno i ne pruža precizna teorijska usmerenja za formiranje i razvoj operativnog modela. Analiza teorijskih odredbi operativnog modela izneta u radu u funkciji je definisanja problema i iznalaženja predloga za njihovo prevazilaženje.

Ključne reči: *operativno planiranje, operativni model, elementi operativnog modela*

Uvod

Vojska Srbije izvršava definisane misije i zadatke kroz operacije. Kvalitetno planiranje operacija osnovni je preduslov za postizanje uspeha uz angažovanje optimalnih resursa. Idejna zamisao komandanta za ostvarenje definisanog cilja operacije predstavlja polazne smernice štabu za proces operativnog planiranja i predstavlja se kroz operativni model. Značaj operativnog modela ogleda se u potrebi jasnog prikaza toka operacije u skladu sa definisanim varijantama upotrebe. Pored toga, operativni model predstavlja suštinski rezultat rada štaba u procesu operativnog planiranja. Pravilno određivanje svih činilaca od uticaja na operativni model, u teorijskom i praktičnom smislu, od izuzetnog je značaja za brz i kvalitetan rad štaba u procesu operativnog planiranja.

* Ovaj tekst predstavlja rezultat istraživačkog rada na projektu „Uticaj promena u operativnom okruženju na pripremu i izvođenje operacija“ koji se realizuje u Katedri operatike Škole nacionalne odbrane Vojne akademije.

Proces operativnog planiranja regulisan je Uputstvom za operativno planiranje i rad komandi u Vojski Srbije i važećim doktrinarnim dokumentima.¹ Praktični problemi u radu štabova tokom procesa operativnog planiranja i donošenja odluka ogledaju se u nedovoljno preciznim i nejedinstvenim teorijskim određenjima pojedinih sadržaja koji se odnose na operativni model. Imajući u vidu suštinu operativnog modela, problemi u teorijskoj i praktičnoj određenosti njegovih elemenata i operativnog okruženja, negativno se odražavaju na sveukupni rad štaba i njegovu uspešnost. Analizom sadržaja postojećih doktrinarnih dokumenata, u kojima se teorijski razmatra operativni model, uočeni su nedostaci i propusti i predložena su moguća rešenja za njihovo prevazilaženje.

Cilj rada je da se izvrši analiza i sagledavanje teorijskog i praktičnog aspekta operativnog modela u procesu operativnog planiranja. Sadržaji rada daju odgovor na problemско pitanje „Da li su postojećim doktrinarnim dokumentima stvoreni uslovi za kvalitetno definisanje i izradu operativnog modela u procesu operativnog planiranja?“ Aktuelni problemi u procesu operativnog planiranja egzistiraju od uvođenja novih doktrinarnih dokumenata. Značaj rada ogleda se u nastojanju autora da, kroz davanje određenih predloga i sugestija doprinesu unapređenju kvaliteta teorijskih aspekata operativnog modela i operativnog planiranja u celini.

Rad je strukturiran kroz logički povezane celine, gde se uvodi u problem, iznosi sadržaj kojim se odgovara na problemско pitanje i daju zaključni stavovi. Ostavljena je mogućnost kritičkog sagledavanja iznetih sadržaja ovog rada, dalje promišljanje i nastavak rada po navedenoj problematici.

Sadržaji rada rezultat su sveobuhvatnog pristupa u odgovoru na problem definisanja i prikaza elemenata operativnog modela. Kroz kritički osvrt sagledane su postojeće teorijske i praktične odredbe vezane za predmetnu problematiku. Na osnovu dobijenih saznanja, autori su primenom kreativnog pristupa izneli svoja viđenja rešenja za prevazilaženje uočenih problema, propusta i nedostataka. U izradi rada primenjuvane su različite vrste metoda od kojih je važno istaći analizu sadržaja, komparativnu metodu, induktivnu i deduktivnu metodu i metodu modelovanja.

Rad se završava zaključkom u kojem je izneto viđenje autora u vezi sa aktuelnim problemima koji prate operativni model kao deo procesa operativnog planiranja. Izneti su stavovi kojima se daje odgovor na problemско pitanje.

Operativni model

Operativni model, kao pojam, definisan je u Doktrini operacija, Doktrini planiranja i u Uputstvu za operativno planiranje i rad komandi u Vojski Srbije (U daljem tekstu: Uputstvo). U navedenim dokumentima postoje izvesne razlike u definisanju ovog pojma, koje su predmet daljeg razmatranja u ovom radu.

Doktrina operacija „operativni model“ predstavlja rezultat misaonog procesa u kojem je izvršena analiza operativnog okruženja, i u logički odnos postavljene sopstvene i neprijateljeve snage. Predstavlja vizuelizaciju osnovne zamisli komandanta za izvršenje operacija kojom se povezuju zadaci sopstvenih snaga i željeno krajnje stanje“ [1, strana 56].

¹ Ova problematika je tretirana u Doktrini planiranja u VS, Doktrini operacija VS, Doktrini KoV i Doktrini ViPVO.

Doktrina planiranja pravi razliku u delu objašnjenja prema kojoj operativni model „predstavlja razradu osnovne zamisli komandanta za izvršenje operacija kojom se povezuju zadaci, snage i željeno krajnje stanje“ [2, strana 21].

Uputstvo za operativno planiranje i rad komandi u Vojsci Srbije objašnjava da je „Operativni model prikaz ideje (idejne zamisli) komandanta za pripremu i izvođenje operacije – kampanje“ [3, strana 25]. Uputstvo takođe objašnjava da se operativni model formira i prezentuje komandantu u fazi orijentacije, a po potrebi doraduje u narednim fazama procesa planiranja.

Ako se izvrši uporedna analiza navedenih doktrinarnih dokumenata, prema prvom objašnjenju operativni model predstavlja „vizuelizaciju osnovne zamisli komandanta za izvršenje“, prema drugoj predstavlja „razradu osnovne zamisli komandanta za izvršenje operacija“, dok prema trećoj to je „prikaz ideje (idejne zamisli) komandanta za pripremu i izvođenje operacije“. Navedene razlike u dokumentima ukazuju na neusklađenost u pojmovnom određenju, ali nameću i pitanje mogućnosti prikazivanja idejne zamisli komandanta s obzirom na redosled koraka u fazi orijentacije, bilo da se proces planiranja odvija na strategijskom ili operativno-taktičkom nivou.

Po pitanju neusaglašenosti u pojmovnom određenju, u dve definicije date u doktrinama, upotrebljeni su izrazi „osnovna zamisao“, a u Uputstvu „idejna zamisao“. Shodno navedenom, potrebno je izvršiti usklađivanje navedenih termina, a predlog je da se u daljem koristiti izraz **ideja (idejna zamisao)** prilikom definisanja operativnog modela. Razlog izbora ove opcije je taj što operativni model i treba da predstavlja ideju za realizaciju dodeljenog zadatka, a pored toga navedeni izraz se koristi u Uputstvu za operativno planiranje i rad komandi u Vojsci Srbije u svim fazama procesa operativnog planiranja. Takođe, Uputstvom su određeni elementi operativnog modela, ali nisu definisani simboli za način grafičkog prikaza svih elemenata.

Prikaz operativnog modela

Uputstvom je definisano da se operativni model prezentuje pre predloga iskaza misije na referisanju o analizi misije. Pored toga, Uputstvom je predviđeno da se operativni model prikazuje u fazama orijentacije na strategijskom i operativno-taktičkom nivou procesa operativnog planiranja, u okviru referisanja o analizi misije u fazi orijentacije. Doraden i revidiran operativni model, na strategijskom nivou procesa operativnog planiranja, se prikazuje u fazi razvoja koncepta u okviru referisanja o odluci, a na operativno-taktičkom nivou procesa operativnog planiranja u okviru faze razvoja varijanti upotrebe u toku referisanja o varijantama upotrebe.

Takođe, Uputstvom su određeni elementi operativnog modela i načelna šema prikaza operativnog modela, ali nisu definisani simboli za prikaz svih elemenata.

U skladu sa napred iznetim razmišljanjima i stavovima datim po elementima operativnog modela, kao i uočenim nedostacima prikazanih primera modela u doktrinarnim dokumentima, a posebno imajući u vidu i nepostojanje određenih simbola, predlozi mogućih načelnih prikaza operativnog modela na strategijskom i operativno-taktičkom nivou dati su u priložima. Navedeni prilozi su predlog načelnog prikaza operativnog modela, koja bi bio prezentovan donosiocu odluke, tok izvođenja operacije, od njenog početka do dostizanja željenog krajnjeg stanja.

Elementi operativnog modela

Elementi operativnog modela predstavljaju alate koji pomažu u definisanju načina izvođenja operacije[1, strana 56]. Zapaža se da su elementi u doktrinarnim dokumentima identični jer su rađeni 2012. godine, dok su elementi u Uputstvu, koje je rađeno 2015. godine, izmenjeni. Izmena se odnosi na element *centar moći* kao zamena za element *centar gravitacije*. Prethodno definisanje tog elementa nije isključeno, već je definisano da se mogu ravnopravno koristiti oba termina za ovaj element. Kako su u Uputstvu centri moći definisani u množini, a u doktrinama centar gravitacije u jednini, može se zaključiti da imamo više centara moći, a samo jedan centar gravitacije u operaciji prema doktrinarnim dokumentima.

Operativni model se priprema i prikazuje u fazi orijentacije na strategijskom i operativno-taktičkom nivou operativnog planiranja. Prilikom planiranja na strategijskom nivou, operativni model se priprema i prikazuje kao proizvod faze orijentacije, komandant iznosi svoje smernice čiji je ključni opšti element njegova ideja (idejna zamisao). Na operativno-taktičkom nivou, u 11. koraku se priprema operativni model, prikazuje u 12. koraku, a tek u 14. koraku faze orijentacije komandant saopštava svoju ideju (idejnu zamisao). Na osnovu napred navedenog, postavlja se pitanje da li je moguće da štab putem operativnog modela razvije i prikaže ideju (idejnu zamisao) komandantu pre nego što je on sam razvije i iznese na način na koji Uputstvo to i predviđa.

Operativni model je vizuelni-grafički prikaz načina realizacije ideje (idejne zamisli) komandanta za pripremu i izvođenje operacije – kampanje, odnosno grafički prikaz načina dostizanja željenog krajnjeg stanja. Formira se i prezentuje komandantu u fazi orijentacije i dorađuje u narednim fazama procesa planiranja. Kada se odluka donese, operativni model predstavlja vizuelizaciju odluke komandanta.

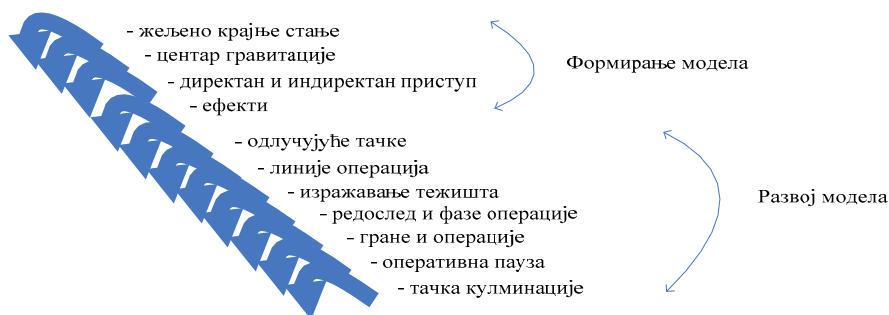
U Uputstvu za operativno planiranje, osim u fazi orijentacije, nije definisano da li se operativni model prikazuje u ostalim referisanjima. Zaključak je da bi se isti trebao prikazivati na svim referisanjima, jer se u narednim fazama isti dograđuje novim podacima.

Razvoj operativnog modela je slično definisan u doktrinarnim dokumentima, Doktrini operacija Vojske Srbije i Doktrini planiranja u Vojski Srbije: „Razvoj operativnog modela obuhvata izbor načina pristupa u napadu na identifikovane centre moći (gravitacije), identifikaciju i analizu odlučujućih tačaka, određivanje linija operacija, izražavanje težišta, određivanje redosleda i faza operacije, grana i nastavaka operacije i tačke kulminacije“. U Doktrini operacija je slikovito prikazan i način formiranja i razvoja modela (Slika 1).

Slika 1 – Formiranje i razvoj operativnog modela [1, strana 57]

Imajući u vidu ranije navedeno, možda bi formiranje i razvoj operativnog modela moglo biti drugačije slikovito prikazano. S obzirom da analiza misije koja se realizuje u fazi orijentacije, predstavlja osnov za formiranje operativnog modela, formiranje i razvoj operativnog modela u doktrinarnim dokumentima, bi mogao biti drugačije prikazan. Najpre kao formiranje modela u fazi orijentacije, a zatim kao razrada modela kroz ostale faze, kada bi se na referisanju o odluci prikazao konačan operativni model, idejna zamisao komandanta (Slika 2).

Slika 2 – Formiranje i razvoj operativnog modela

S druge strane u Uputstvu, navedeno je da se operativni model „formira i prezentuje komandantu u fazi orijentacije, a po potrebi dorađuje u narednim fazama procesa planiranja.“ [3, strana 39] Imajući u vidu da ni u jednom od doktrinarnih dokumenata nije jasno precizirano, ko je od članova štaba komande nadležan za formiranje i razvoj operativnog modela, isto je neophodno definisati u standardnim operativnim procedurama nadležnih komandi.

Takođe, nije objašnjeno u kom koraku se počinje sa formiranjem operativnog modela, od kog do kog koraka, u kojoj fazi se završava, odnosno do kada se razvija operativni model. Logično bi bilo da razvoj operativnog modela kreće od prve faze nakon komandantovih smernica u fazi iniciranja, a da se završava u fazi referisanja o odluci.

Okončanje vojnih operacija

Okončanje vojnih operacija prema doktrinarnim dokumentima je prvi element operativnog modela i razmatra se isključivo na strategijskom nivou planiranja. U poređnom analizom dokumenata kroz objašnjenja koja su prikazana u literaturi, može se doći do zaključka da se isti grafički ne prikazuje u grafičkom prikazu operativnog modela, već služi samo za shvatanje uslova koji treba da vladaju u zoni operacije, a da bi formulisali željeno krajnje stanje. U Uputstvu za operativno planiranje navedeno je da je to „element operativnog modela koji omogućuje formulisanje željenog krajnjeg stanja“. Iz ove konstatacije se zaključuje da iz jednog elementa proizilazi drugi element. Što navodi na zaključak da u koliko nisu formulisani uslovi za okončanje vojnih operacija ne može se formulisati željeno krajnje stanje.

Ako element, okončanje vojnih operacija treba da kaže, koji uslovi treba da vladaju u zoni operacije da bi bili ostvareni vojni ciljevi, postavlja se pitanje ko definiše uslove i kriterijume za prekid vojnih operacija, ako se zna da se uslovi i u samom procesu planiranja i izvođenja operacije stalno menjaju, a ti uslovi su opredeljujući za okončanje operacija.

Da bi se otpočelo sa planiranjem vojnih operacija, potrebne su predsednikove smernice. Na osnovu smernica, komandant ZOK-a definiše kriterijume za okončanje vojnih operacija. „Kriterijumi za okončanje vojnih operacija predstavljaju standarde koji treba da budu ispunjeni pre završetka vojnih operacija. Kriterijumi se ne izrađuju kao formalni dokument“ [3, strana 26].

Iz napred navedenog se zaključuje da standardi i kriterijumi koji treba da budu ispunjeni, su formalni, a za vojnu operaciju su veoma značajni. Ne objašnjava se ko propisuje i formuliše standarde koji treba da se ispune. Ili, zašto komandant ZOK-a definiše kriterijume za okončanje vojnih operacija a ne predsednik svojim smernicama.

Takođe, stavovi „saradnju između civilnog i vojnog rukovodstva na određivanju krajnjeg stanja“ i „politički prihvatljivo i vojno dostižno“ u Uputstvu moraju se usaglasiti sa doktrinarnim stavovima.

Iz navedenog stava se postavlja pitanje, da li civilno i vojno rukovodstvo saraduje ili vojno rukovodstvo izvršava dodeljene zadatke koje je definisalo civilno rukovodstvo. Doktrinom komandovanja definisano da je Generalštab Vojske najviši stručni i štabni organ namenjen za pripremu i upotrebu Vojske u miru i ratu. Iz navedenog se zaključuje da uslovi za prekid operacija treba da bude zajednički stav, a ne saradnja između vojnog i civilnog rukovodstva.

Željeno krajnje stanje

U doktrinarnim dokumentima ovaj element je objašnjen kao skup uslova u operativnom okruženju koji ukazuju da je dodeljena misija ispunjena-ostvarena.

U objašnjenju ovog elementa tvrdi se da je to iskaz koji obuhvata kriterijume okončanja vojnih operacija i služi kao osnova za definisanje ciljeva u operaciji. Ako se element obja-

šnja kroz kriterijume koji vladaju na kraju operacije i ovde se ne vidi ko definiše kriterijume. Bliže je objašnjeno u Doktrini planiranja gde stoji da je „željeno krajnje stanje uopšten iskaz o političkim i vojnim uslovima koji treba da vladaju u određenoj zoni, nakon završetka kampanje ili operacije“. Željeno krajnje stanje se definiše kao političko i vojno. Političko treba da definiše politika–predsednik Republike, a vojno, komandant ZOK. Političko i vojno željeno krajnje stanje mora biti u korelaciji, ne sme se mimoilaziti. Vojno željeno krajnje stanje treba da podržava političko, i ono proizilazi iz političkog željenog krajnjeg stanja.

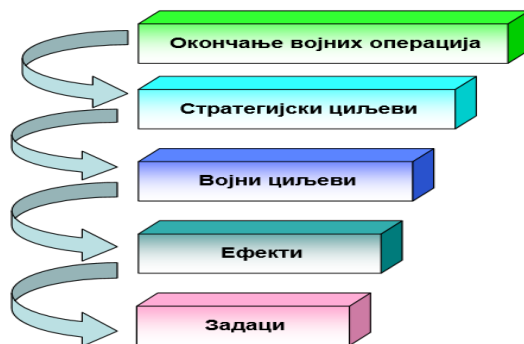
Željeno krajnje stanje se grafički prikazuje u operativnom modelu za razliku od elementa okončanje vojnih operacija.

Političko i vojno željeno krajnje stanje se prikazuje u Inicijalnoj direktivi i u OPNLAN-u i OPNAR-u na strategijskom nivou. Ne prikazuje se u OPNAR-u na operativnom i taktičkom nivou. Stava smo da bi isto trebalo da se prikazuje jer je to željeno krajnje stanje pretpostavljenog komandanta.

Efekti

Radi lakšeg razumevanja problema krenućemo od definicije efekta koja potiče od latinske reči *efficere*, *effectus* a znači dejstvo, učinak, uspeh, dobitak i slično[5, strana 299]. Prema doktrini operacija efekat je fizičko stanje ili stanje sistema koje je rezultat akcije, više akcija ili drugih efekata. Uputstvo definiše da je efekat, kao element operativnog modela, fizičko stanje i/ili stanje ponašanja sistema koje je nastalo kao posledica borbenih i neborbenih aktivnosti u operacijama, i zavisi od konkretne situacije. Efekti doprinose ostvarivanju ciljeva operacije i utiču na definisanje zadataka.

Kada se analizira grafički prikaz operativnog modela, ne vide se efekti kao element operativnog modela, kao što se ne vidi ni njihov uticaj na odlučujuće tačke. Odnosno ne postoji grafički simbol za prikaz efekata. Efekti proizilaze iz definisanih vojnih ciljeva, koji su proistekli iz strategijskih ciljeva (slika br. 3). Da bi efekti bili merljivi i vidljivi potrebno je da se izvrše dodeljeni zadaci pretpostavljenog. Efekti se ostvaruju na svim nivoima i u korelaciji su na svim nivoima. Izvršenjem zadatka taktičkog nivoa može imati efekat taktičkog, operativnog i strategijskog nivoa. Iz tog razloga, pri definisanju zadataka i na najnižim nivoima, treba težiti da efekti budu realno definisani.

Slika 3 – Odnos okončanja vojnih operacija, ciljeva, efekata i zadataka [3, strana 26]

U konačnom elementu okončanje vojnih operacija, željeno krajnje stanje i efekti su polazni elementi za formiranje operativnog modela, dok ostali elementi služe za razvijanje operativnog modela.

Centri moći (centri gravitacije)

Centri moći – centri gravitacije (Center of Gravity, Schwerpunkt) kao termin potiče kao kategorija iz američke vojne kulture. Geneza koncepta centra gravitacije u američkim doktrinarnim dokumentima potiče iz Klauzevicevog dela „O ratu“: „Moraju se imati na umu dominantne karakteristike obe zaraćene strane. Iz njih se razvija centar gravitacije, centar svih snaga i pokreta, od kojeg zavisi sve. To je tačka na koju bi sva naša energija trebala biti usmerena.“ U istom delu, dalje kaže: „Prvi zadatak u planiranju rata je identifikovati protivničke centre gravitacije i ako je moguće svesti ih na jedan“.[8]

Sušтина operativnog modela operacije jeste prepoznavanje neprijateljevog centra moći (centra gravitacije), identifikovanje njegove kritične slabosti i osmišljavanje originalnih, efikasnih i ekonomičnih sredstava napada na neprijateljev centar moći (centar gravitacije) raspoloživim snagama i resursima, uz istovremeno očuvanje povezanosti i izdržljivosti sopstvenih snaga i centara moći (centara gravitacije). Korišćenjem oba termina stvara se nepotrebna nejasnoća u samom pojmovnom određenju jer moć i gravitacija su suštinski različiti termini. Najjednostavnije objašnjenje je da su centri gravitacije izvori moći.

Centri moći (centri gravitacije) su fizički ili moralni entiteti koji su izvori fizičke ili moralne moći, snage i otpora. To su, uglavnom, dinamični i moćni nosioci aktivnosti ili uticaja koji poseduju karakteristike i sposobnosti neophodne za efikasnu i efektivnu odbranu i napad. Centri moći (centri gravitacije) dele se na sopstvene i neprijateljeve. Sopstveni centri moći (centri gravitacije) su izvor fizičke ili moralne moći sopstvenih snaga (primarni cilj neprijatelja), a neprijateljevi su izvor fizičke ili moralne moći neprijateljevih snaga (primarni cilj za sopstvene snage). Centar moći (centar gravitacije) se može posmatrati i kao grupa karakteristika, sposobnosti i izvora moći iz kojih sistem generiše svoju moralnu ili fizičku snagu, slobodu akcije i volju da deluje, a vezan uvek za cilj. Ukoliko se cilj menja i centar moći (centar gravitacije) se može promeniti. Sam pojam je imenovan dvojako u Uputstvu, dok je u Doktrini operacija i Doktrini planiranja imenovan na isti način.

Doktrina operacija i doktrina planiranja opisuju da se analiza centra moći (centra gravitacije) izvodi kroz analizu *kritičnih sposobnosti, zahteva i ranjivosti*. U Uputstvu je definisano da se analiza centra moći (centra gravitacije) izvodi kroz analizu *kritičnih faktora* koji su u stvari kritične sposobnosti, zahtevi i ranjivosti. Što ukazuje da Uputstvo za razliku od doktrina uvodi novi pojam – *kritični faktori*.

Mišljenja smo da umesto kritičnih sposobnosti, zahteva i ranjivosti treba uvesti pojam „bitne sposobnosti“. Logičnije je da su npr. vatrena moć i pokretljivost oklopne brigade u stvari bitne a ne kritične sposobnosti.

Ako razumemo ove kritične faktore, lakše ćemo razdvojiti prave centre gravitacije od prividnih centara gravitacije. Mora se shvatiti da centri gravitacije nisu sami sebi dovoljni. Oni zahtevaju ulaz koji proizvodi sposobnosti ili silu. Mogućnost da se proizvede sposobnost ili sila definiše centar gravitacije i razdvaja ga od resursa ili zahteva.

Određivanje centra moći (centra gravitacije) u svim dokumentima prepoznato je kao ključni korak u procesu formiranja operativnog modela. Međutim, u Uputstvu za operativno planiranje i rad komandi u VS, sam proces se ne deli niti prepoznaje po fazama. Tako se u Uputstvu ne mogu naći faze formiranja i razvoja operativnog modela, kao što je to dato u doktrinama. Ima nedoslednosti i u objašnjavanju identifikacije centra moći (centra gravitacije) u Uputstvu i doktrinama operacije i planiranja. U doktrinama postupak identifikacije centra moći (centra gravitacije) nije prepoznat kao jedan od preduslova za izradu liste objekata dejstva, kao što je to dato u Uputstvu.

U postojećoj literaturi, nema teorijske osnove za proces identifikacije centara moći (centara gravitacije), niti je definisan metodski postupak za proces identifikacije centara moći (centara gravitacije). Da bi se prevazišao taj problem, potrebno je da se detaljno analiziraju prikupljena iskustva (sopstvene i strana) i sa istima uporediti relevantnu stručnu literaturu da bi mogli razviti odgovarajući sopstveni koncept identifikacije centara moći (centara gravitacije). Jer, pravilno definisanje centra moći (gravitacije), sopstvenog i neprijateljevog, ima suštinski značaj za postizanje željenog krajnjeg stanja i ostvarenje cilja.

Osnovni preduslov za određivanje centra gravitacije je poznavanje neprijateljevih i sopstvenih snaga. Postoji direktna proporcija u odnosu između poznavanja snaga i uspešnosti određivanja centra gravitacije.

Neprijateljev centar moći (centar gravitacije) treba identifikovati u njegovim prednostima, a ne u slabostima ili ranjivostima.[9]

Jedan od postupaka u identifikaciji centra gravitacije je i iznalaženje odgovora na sledeća pitanja:

- Da li je on zaista bitan i presudan?
- Da li sve zavisi od njega u operaciji?
- Da li je on ishodište svih moći, pokreta i delovanja?
- Da li je on najveća pretnja?
- Da li je sposoban da izazove ogromnu štetu?
- Da li je sposoban da bude meta ili cilj na koga će se delovati?
- Da li on pruža otpor?
- „Ako ga uništim, oštetim, neutrališem, da li to doprinosi ostvarivanju mojih ciljeva, njegovom porazu ili primoravanju na pregovore?“

Odgovorom na navedena pitanja dobija se jasnija procena koja se treba kontinuirano dopunjavati uz prethodnu analizu podataka o istom.

Nalaženje centra moći (centra gravitacije) zahteva kompleksan pristup i rad na njegovom lociranju. Komandant treba da zna kako funkcionišu njegovi sistemi, sistemi njegovog neprijatelja i koje su im jake i slabe tačke. Dolazak do te spoznaje je najteži deo analize centra moći (centra gravitacije) i zahteva sveobuhvatni pogled na sisteme jedne organizacije.

Analiza neprijateljevog centra moći (centra gravitacije) se sastoji od četiri koraka: [9]

1. Odrediti kritičnu sposobnost neprijatelja, apsolutno suštinsku funkciju koju sistem neprijatelja ostvaruje. Sistem može da ima nekoliko sposobnosti, ali nisu sve one kritične u svim situacijama.

2. Identifikovati izvore moći neprijateljevih sposobnosti, što je njegov centar moći (centar gravitacije).

3. Identifikovati kritične zahteve centra moći (centra gravitacije).

4. Identifikovati kritične zahteve ili komponente koje su osetljive na napad ili razbijanje. Ti kritični zahtevi postaju mete napada ili su zahtev neprijatelju da se zaštiti.

Šta treba da se radi sa centrom moći (centrom gravitacije) kad se on identifikuje? Veoma bitno je razumeti da suština plana operacije predstavlja napor fokusiran na/protiv centra moći (centra gravitacije) neprijatelja i istovremenu zaštitu sopstvenog.

Poraziti strateške centre moći (centre gravitacije) u jednostavnom udaru je gotovo nemoguće. Zato je celishodnije je razbiti strateške centre moći (centre gravitacije) na manje delove lakše za delovanje. Kampanje se fokusiraju na te manje delove koji su operativni centri moći (centri gravitacije). Kampanja treba da bude deo procesa „korak po korak“ koji direktno ili indirektno napada ove operativne centre moći (centre gravitacije) ili postavlja osnove za naredne kampanje koje će biti usmerene na operativne centre moći (centre gravitacije). Savladavanjem operativnih centara moći (centara gravitacije) slabe se strateški centri moći (centri gravitacije), što je primenljivo i na operativno – taktičkom nivou.

Operativni centar moći (centar gravitacije) treba posmatrati u kontekstu nečega što je u funkciji zaštite strateškog centra moći (centra gravitacije). Operativni centri moći (centri gravitacije) su obično vojne sposobnosti ili snage. [10]

Izučavanjem doktrinarnih dokumenata naišli smo na jednu nelogičnost osim navedenih nedoslednosti. To je definicija data u pojmovniku doktrine operacija gde stoji da je: Centar gravitacije – element modelovanja upotrebe snaga u operacijama koji označava one karakteristike, sposobnosti ili izvore moći iz kojih potiče sloboda delovanja, fizička snaga ili volja oružanih snaga za borbom [1, strana 87]. Neprecizna definicija obzirom da centar moći (centar gravitacije) nije element modelovanja snaga.

Na kraju, upoređujući dostupne doktrine SAD-a može se doći do zaključka da ni oni nisu dosledni u definisanju i određivanju centra gravitacije.

Združena Doktrina (JR 1-02), definiše centar gravitacije kao temelj sposobnosti i „one karakteristike, sposobnosti ili izvore snage iz kojih vojne snage crpu svoju slobodu akcije, fizičku snagu i volju za borbom“.

Združena Doktrina (JR 5-0 iz 2006. godine), kaže da se „Centar gravitacije može posmatrati kao skup karakteristika, sposobnosti i izvora snage iz kojih sistem crpi svoju moralnu i fizičku snagu, slobodu akcije i želju za delovanjem“.

Ratno vazduhoplovstvo (USAF) prihvata definiciju Združene doktrine, ali nudi detaljniju i vazduhoplovstvu prilagođenu verziju: „U vazduhoplovnoj terminologiji, CG je primarni izvor moralne (političko vođstvo, društveni razvoj, kulturne vrednosti, religija) ili fizičke (vojne, industrijske ili ekonomske) moći iz koje država, savez, ili vojne snage, u datom stratejskom, operativnom ili taktičkom kontekstu, crpu svoju slobodu akcije, fizičku snagu ili volju za borbom“.

Marinski korpus je takođe, priznao definiciju Združene doktrine, ali joj je dao svoju specifičnu notu: „Ukratko, CG je bilo koji važan izvor moći. Mi želimo da napadnemo izvor protivnikove moći, ali ne želimo da napadnemo direktno na moć. Smatramo da su veće šanse za uspeh koncentrisanjem naših snaga na neke neprijateljeve slabosti“, razvijajući tako i koncept kritičnih ranjivosti.

Mornarica je takođe, priznala postojanje CG, posmatrajući njegovu manifestaciju malo drugačije: „Centar gravitacije je fenomen koji neprijatelj mora posedovati da bi nastao vojne operacije – izvor moći, ali ne nužno snagu ili moć same po sebi.“ Takođe, za razliku od drugih vidova, mornarica smatra da postoji samo jedan CG. [11]

Direktan i indirektan pristup

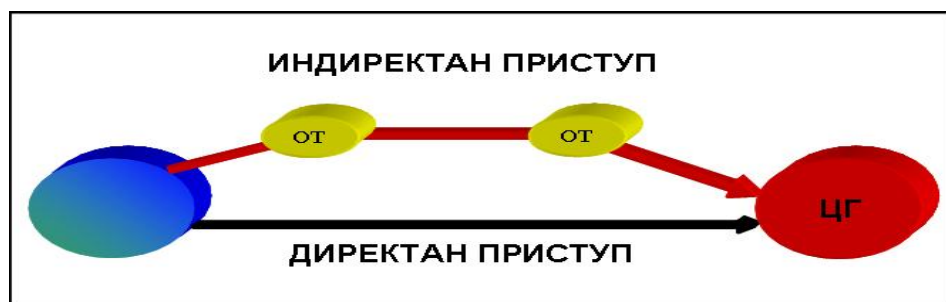
Direktan i indirektan pristup izvođenju operacija podrazumeva način dejstva po centru moći (centru gravitacije). U odnosu na identifikovane centre moći (centre gravitacije), uslove koji vladaju u operativnom okruženju i određeno željeno krajnje stanje, razlikuju se dva operativna pristupa u izvođenju operacija: direktan pristup i indirektan pristup. Direktan pristup u izvođenju operacija podrazumeva neposredno dejstvo na centar moći (centar gravitacije) neprijatelja. Indirektan pristup podrazumeva niz dejstava ili aktivnosti kojima se uništavaju i neutrališu neprijateljeve kritične sposobnosti ili napadaju kritične ranjivosti. Ovim pristupom se na posredan način slabi, neutrališe ili izoluje njegov centar moći (centar gravitacije).

Nedostatak ovakvog definisanja direktnog i indirektnog pristupa je, prvenstveno, u ulozi državnog vrha u direktnom pristupu na stratezijskom nivou, pa tako i ulozi komandanata prilikom odabira ovakvog pristupa u svojoj zoni odgovornosti.

Bilo bi potrebno jasno odrediti ili kroz primere dati odgovore na pitanja da li direktan pristup podrazumeva postojanje odlučujućih tačaka, te koje su to situacije kada je moguće primeniti direktan pristup.

Opšti problemi su:

- Jasno odvajanje odluka državnog vrha i vojnih komandanata,
- Nedostatak oznaka za grafičko predstavljanje,
- Uputstvo ne upućuje na to kako definisati neki od elemenata operativnog modela, već ga objašnjava,
- Uputstvo treba da propiše precizan način planiranja operacija i nadležnosti po vrstama operacija.

Slika 4 – Direktan i indirektan pristup izvođenja operacija [1, strana 61]

U doktrini KoV susrećemo termin indirektna i direktna metoda[6, strana 60] dok u doktrinama operacija, planiranja i RV i PVO figurira pojam indirektni i direktni pristup. (slika 4).

Odlučujuće tačke

Centri moći (centri gravitacije) svih nivoa su međusobno povezani. Na stratezijskom nivou su povezani određenim odlučujućim tačkama koje su ranjive na operativnom nivou, a na operativnom nivou su povezani određenim odlučujućim tačkama taktičkog nivoa.

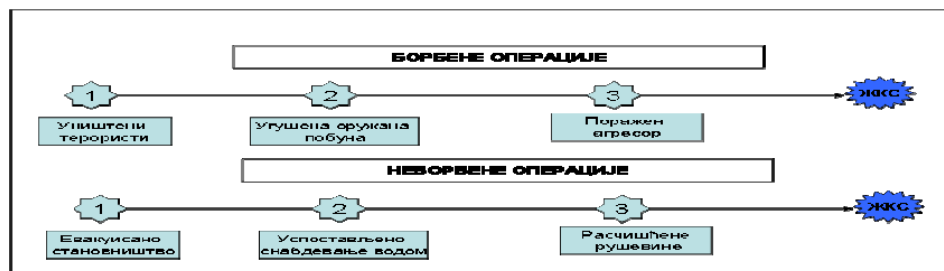
U cilju očuvanja slobode delovanja, u okolnostima koje se brzo menjaju i kada nije moguće dostići neku odlučujuću tačku, komandant predviđa i planira rešenja koja omogućavaju nastavak operacije i dostizanje željenog krajnjeg stanja drugom linijom operacija.

U uslovima kada nije moguće ili kada nije poželjno direktno napasti centar moći (centar gravitacije) neprijatelja, potrebno je identifikovati niz odlučujućih tačaka koje vode ka neprijateljevom centru moći (centru gravitacije). Odlučujuće tačke se povezuju linijama operacija.

Štab – komanda se prvo koncentriše na odlučujuće tačke. Na te tačke će jedinica koncentrisati borbenu moć da bi uspeh bio postignut. To će, uglavnom, biti zadatak glavnih snaga. Lista objekata dejstva se u ovom trenutku razmatra i koriguje, jer su objekti sa liste najčešće i odlučujuće tačke u operativnom modelu.

Odlučujuće tačke su događaji ili lokacije u zoni operacije gde se zahteva odluka za vreme izvršenja zadatka. Odlučujuće tačke ne diktiraju kakva će biti odluka, već da se ona mora doneti, kada i gde, da bi imala maksimalan uticaj na sopstvenu ili neprijateljevu varijantu upotrebe (kurs akcije). Štab – komanda mora da ažurira listu bitnih događaja i odlučujućih tačaka. Lista je duža ukoliko štab – komanda ima više vremena za planiranje. Kada je vreme kratko, štab – komanda treba da smanji listu na najbitnije događaje i odlučujuće tačke. Pri tome, treba imati u vidu da odlučujuće tačke postoje u vremenu, prostoru ili informacionom okruženju.

Kao fizičke odlučujuće tačke mogu se razmatrati geografske lokacije, kao što su luke, putne komunikacije, ključni planinski vrhovi ili pojedini elementi snaga neprijatelja. Pored toga, kao logičke odlučujuće mogu se razmatrati gotovost operativne rezerve, početak snabdevanja, završetak mobilizacije i slično. U neborbenim operacijama imaju drugačiju prirodu u odnosu na borbene operacije. U oblastima koje su vezane za uspostavljanje i održavanje osnovnih ljudskih potreba mogu se uzeti u obzir biti: uspostavljanje snabdevanja vodom, raščišćavanje ruševina, evakuacija stanovništva i slično.

Slika 5 – Prikaz odlučujućih tačaka na linijama borbene i neborbene operacije [3, strana 35]

Zajednička karakteristika odlučujućih tačaka je njihova važnost za centar moći (centar gravitacije), odnosno neprijateljev napor da ih odbrani.

Odlučujuće tačke proizilaze iz analize željenog krajnjeg stanja, ciljeva i centara moći (centara gravitacije). Odlučujuća tačka je mesto (lokacija), ključni događaj ili sistem, koji omogućava komandantu da ostvari prednost nad neprijateljem i utiče na dalji tok i samim tim ishod operacije. One nisu centri moći (centri gravitacije), nego ključ za napad i odbranu njihovih kritičnih zahteva.

Kada nije moguće izvesti napad direktno, komandant usmerava aktivnosti da oslabi ili neutrališe kritične ranjivosti od kojih centar moći (centar gravitacije) zavisi. Kritične ranjivosti mogu biti odlučujuće tačke koje indirektno vode ka ili obezbeđuju slabljenje ili uništenje centra moći (centra gravitacije). Što je objašnjeno u elementu modela direktan i indirektan pristup izvođenja operacije.

Uobičajena situacija u planiranju je da se identifikuje više odlučujućih tačaka nego što ih snage, sa postojećim resursima, mogu kontrolisati, neutralisati ili uništiti, te je neophodno njihovo sveobuhvatno sagledavanje. Komandant– štab treba da identifikuje tačke koje su najznačajnije za centar moći (centar gravitacije) i usmerava snage prema njima. Ukoliko neprijatelj zadrži kontrolu nad odlučujućim tačkama, to može proizvesti gubitak tempa izvođenja operacije, prevremeno dostizanje tačke kulminacije ili stvoriti neprijatelju druge povoljne uslove za dejstva.

Povezivanjem odlučujućih tačaka kreira se model operacije. One usmeravaju komandanta da realizuje ciljeve, daju viziju čijim se ostvarenjem dostiže željeno krajnje stanje. Definisane odlučujućih tačaka predstavlja ulaz za kreiranje grana i nastavaka operacije.

U Doktrini operacija VS, odlučujuća tačka je element modelovanja snaga koji predstavlja događaj, aktivnost, radnju, geografsku lokaciju koja je od odlučujućeg uticaja za dalji nastavak operacije. Odlučujuće tačke postoje u vremenu, prostoru ili informacionom okruženju. Njihovim povezivanjem formira se linija operacije. Identifikacija odlučujućih tačaka realizuje se u procesu operativnog planiranja, a njihovim ovladavanjem komandantu se omogućava fleksibilnost u odabiru više linija operacija koje izvode ka centru gravitacije protivnika.

Da li je odlučujuća tačka element modelovanja snaga? Nigde, kao i u slučaju centra moći (centra gravitacije) nisu opisane metode i tehnike identifikacije odlučujućih tačaka, nema teorijske osnove za proces identifikacije odlučujućih tačaka, niti je definisan metodski postupak za proces identifikacije odlučujućih tačaka.

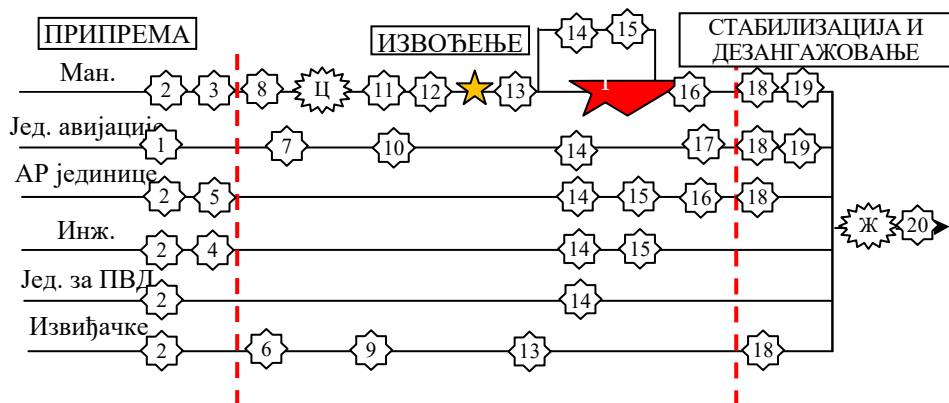
Izučavajući NATO literaturu došli smo do saznanja da se na taktičkom nivou, vrši identifikovanje odlučujućih tačaka nakon njihove provere u ratnim igrama što znači tek u petoj fazi planiranja, što ide u prilog nelogičnosti da se operativni model prikazuje samo u drugoj fazi nakon čega se ne vrši njegovo ponovno prikazivanje.

Jedan od uočenih problema je i taj da nema usvojenih simbola kojima bi se na operativnom modelu prikazali pojedini elementi na identičan način za sve operacije.

Linije operacija

U porednom analizom sadržaja u doktrinarnim dokumentima, dolazi se do zaključka da je osnov za formiranje linija operacije struktura snaga snaga na operativno-taktičkom nivou, dok je na strategijskom nivou osnov za formiranje istih instrumenti nacionalne moći.

U navedenim definicijama i odredbama nije definisan broj linija operacije, a da bi koristile osnovnom nameni operativnog modela, pomoć komandantu da izvrši vizuelizaciju bojišta, njihov broj treba biti optimalan. Kao rešenje predlažemo da se broj linija operacija definiše prema borbenoj organizaciji snaga ili prema strukturi snaga. Primer primene linije operacija u izradi koncepta operacije dat je u sledećem primeru:

Slika 6 – Načelan prikaz operativnog modela napadne operacije

Odlučujuće tačke:

1. Uspostavljena delimična prevlast u vazдушnom VaP iznad z/o,
 2. Snage dovedene u očekujuće rejone,
 3. Posednuta linija razvoja/polazna linija,
 4. Otvoreni prolazi u preprekama na pravcu „Put“,
 5. Izvršena artiljerijska vatrena priprema napada,
 6. Locirano je KM neprijatelja,
 7. Izvršena vazduhoplovna dejstva po komunikacijama, KM i komunikacionim čvorištima,
 8. Izveden obuhvat 1. ešalona neprijatelja,
 9. Locirana je artiljerijska grupa neprijatelja,
 10. Izvršena vazduhoplovna dejstva po artiljerijskoj grupi neprijatelja,
 11. Snage ovladale linijom „Alfa“ (položaji 1. ešalona neprijatelja),
 12. Uvedene snage 2. ešalona na liniji „Zid“,
 13. Obezbeđeni mostovi na kanalu „H“,
 14. Obezbeđen mostobran na desnoj obali kanala „H“,
 15. Izrađen pontontonski most na kanalu „H“,
 16. Snage ovladale linijom „Beta“ (desna obala kanala „H“),
 17. Izvršena vazduhoplovna dejstva po 2. ešalonu i rezervi neprijatelja,
 18. Uništene zaostale snage neprijatelja u z/o,
 19. Ostvarena je kontrola teritorije i VaP,
 20. Snage u gotovosti za odbijanje protivnapada na pravcu „Kosmaj“.
- Porušeni mostovi na kanalu „H“ tačka kulminacije.

Željeno krajnje stanje: Nema neprijatelja južno od kanala „H“,

Centar moći (centar gravitacije) neprijatelja: Snage prvog operativnog ešalona brigade,

Kritične sposobnosti: Vatrena moć, manevar na pravcima upotrebe, raspoloživost rezerve,

Kritični zahtevi: Organizovan sistem vatre, linija snabdevanja p/g i UbS, PVZ, prohodnost komunikacija na kanalu „H“, neprekidnost komandovanja, vatrena podrška,

Kritične ranjivosti: Organizovan sistem vatre u zahvatu komunikacije „Put“, obezbeđenje bokova, mostovi i prelazi preko kanala“H“.

Shodno navedenim odlučujućim tačkama i linijama operacije, koncipirao bi se i koncept operacije.

Takođe se u Uputstvu pojavljuje tvrdnja da je linije operacija neophodno definisati pre razvoja varijanti upotrebe (kurseva akcije), da bi se utvrdilo da li varijanta upotrebe (kurs akcije) omogućava dostizanje definisanih ciljeva. Na osnovu dosadašnjeg iskustva u planiranju operacija, predlažemo dopunu objašnjenja u Uputstvu, kroz smernicu da se operativni model formira i prezentuje komandantu u fazi orijentacije a doraduje i tako modifikovan prezentuje u trećoj, četvrtoj i petoj fazi operativnog planiranja.

Izražavanje težišta

Doktrinarnim definicijama, izražavanje težišta kao elementa operativnog modela je na adekvatan način objašnjeno. U Uputstvu je prvi deo definicije preuzet iz doktrine operacija dok je drugi deo definicije objasnio varijantu izražavanja težišta kroz primer agresije na SRJ i isto je neadekvatno.

Nije predviđeno grafičko prikazivanje težišta na operativnom modelu. Postoji mogućnost greške ako se zaključi da sam broj odlučujućih tačaka izražen na linijama operacije operativnog modela ujedno znači i izraženo težište, jer značaj odlučujućih tačaka, iako ih na nekoj liniji operacije ima bročano manje, može zapravo biti težište operacije. Poseban problem predstavlja prikazivanje težišta u združenim operacijama u kojima svaka komponenta ima svoje težište.

Određivanje redosleda faza i etapa u izvođenju kampanja i operacija

Naziv ovog elementa operativnog modela nije usklađen u Uputstvu sa nazivom datim u Doktrini operacija i Doktrini planiranja. Takođe, opšti je zaključak da je potrebno promeniti naziv ovog elementa, tako da isti glasi „Određivanje redosleda aktivnosti i faza u pripremi i izvođenju operacije“. Naime, odnos aktivnosti, koje se tumače u posebnom kontekstu i realizuju u okviru faza operacije, ne može se uzeti u razmatranje u kontekstu veze sa ustaljenom formom i teorijskim pristupom koji terminološki podrazumeva pripremu i izvođenje operacije.

Opšti je stav da u formiranju operativnog modela, fazu pripreme nije potrebno deliti na etape, odnosno više etapa, osim ukoliko faza pripreme operacije traje duži vremenski period.

U prikazu operativnog modela, kako je to dato u Doktrini operacija, nije potrebno izdvajati pet faza, posebno imajući u vidu činjenicu da izolacija prostora, razbijanje pobunjenika i uništavanje pobunjenika predstavljaju etape u okviru faze izvođenja operacije. Samim tim, ne umanjujući značaj i kompleksnost ostalih vrsta operacije, opšti je stav da protiv pobunjeničku operacije nije potrebno posebno izdvajati dodatnim fazama u odnosu na druge.

Poseban problem u shvatanju određivanja redosleda faza i etapa u izvođenju kampanja i operacija predstavlja nepostojanje definicija faza i etapa kako u doktrinama, tako i u Uputstvu za operativno planiranje i rad u Vojci Srbije.

Grane i nastavci operacije

U doktrinarnim dokumentima usaglašena je definicija grana i nastavaka operacija u planiranju operacija gde se ista tumači kao potreba fleksibilnosti plana koja se odnosi na reakciju na suštinske promene. Suština se ogleda na slobodu delovanja, u okolnostima koje se brzo menjaju i kada nije moguće dostići neku odlučujuću tačku. Predviđanje komandanata zahteva planiranje rešenja (aktivnost, radnju, dejstvo) koja omogućavaju nastavak operacija i dostizanje željenog krajnjeg stanja drugom linijom operacija.

Definicije iz doktrinarnih dokumenata i definicija data u Pojmovniku funkcionalnih doktrina za nastavak operacije je u osnovi neadekvatna. Naime, prema pojmovniku, nastavak operacije predstavlja „naknadnu fazu i etapu operacije, zasnovanu na mogućim ishodima i potrebama u tekućim operacijama“ [7, strana 28].

Potrebno je nastavak operacije definisati kao aktivnosti kojima se operacija vraća na planirani tok, odnosno osnovnu liniju operacije konkretne komponente u operativnom modelu.

Operacije se skoro nikada ne odvijaju tačno po planu. Efektivan plan stavlja akcenat na fleksibilnost ali i potrebu održavanja ritma u operaciji. Komandant treba da ugradi grane i nastavke u operativni plan, kako bi ostvario efekat fleksibilnosti. Grane i nastavci u osmišljavanju i planiranju značajni su jer obuhvataju promene zadatka, tipa operacije, a često i snaga koje treba da ih izvrše. Osim ako nisu planirane i efikasno izvršene, promene mogu da smanje tempo izvođenja operacija, uspore borbeni polet i predaju inicijativu neprijatelju.

Grana je razmotren plan ili tok aktivnosti (opcija ugrađena u osnovni plan) u vezi promene zadatka, razmeštaja, orijentisanosti ili smera kretanja snaga, a u cilju uspešnog ishoda trenutne operacije, na osnovu unapred predviđenih događaja, prilika ili prekida izazvanih aktivnošću neprijatelja. Snage KoV pripremaju grane kako bi iskoristile eventualne uspehe i prilike, ili da bi se izborile sa prekidima izazvanim neprijateljevim aktivnostima. Komandant predviđa reakcije na aktivnost neprijateljevih snaga. Iako nije moguće predvideti svaku pretnju, grana se odnosi na one najverovatnije. Komandant te grane koristi radi brzog reagovanja na izmenjene okolnosti i ostvarivanje planiranih odlučujućih tačaka odnosno uslova koji proističu iz ostvarivanja iste preko grane operacije (drugim putem).

Nastavci su operacije koje prate trenutne operacije. Reč je o narednim vojnim operacijama koje razmatraju potencijalne ishode – uspeh, neuspeh ili trenutno stanje („status quo“) u aktuelnoj operaciji. Kontraofanziva, npr, je logičan nastavak odbrane; eksploatacija i produžetak uspešno izvedenih napada. Nastavak započinje narednu fazu neke operacije, a ponekad i potpuno nove operacije. Komandant razmatra nastavak mnogo ranije i revidira ga u toku izvođenja operacija. Bez ovakvog planiranja, aktuelna operacija bi značila loše pozicionirane snage za buduće operacije, a komandant bi bio nepripremljen za ponovno preuzimanje inicijative.

Grane i nastavci treba da imaju kriterijum izvršavanja, pažljivo razmotren pre implementacije, ili ažuriran na osnovu procene aktuelne operacije.

Operativna pauza

Uputstvom za operativno planiranje i rad komandi u Vojski Srbije, kao i drugim doktrinarnim dokumentima Vojske Srbije (Doktrina KoV i Pojmovnik funkcionalnih doktrina i Doktrina operacija Vojske Srbije) operativna pauza je definisana kao element operativ-

nog modela koja predstavlja privremeni prekid operacija, koja se planira nakon dostizanja većine taktičkih ili operativnih ciljeva, ali pre dostizanja vlastite tačke kulminacije, radi konsolidacije snaga i priprema za nastavak operacije.

Analizom navedenog pojmovnog određenja, uočene su određene neusaglašenosti, te je pojam operativne pauze potrebno pojmovno korigovati i sadržajno dopuniti. Naime, pri definisanju operativne pauze istaknuto je da ona predstavlja „privremeni prekid operacije“. Suštinski, svaka operacija ima svoj početak i svoj kraj, te se ona odvija u kontinuitetu, bez prekida. Shodno napred navedenom, potrebno je izvršiti korekciju pojmovnog određenja operativne pauze tako da se ista definiše kao „privremeni prekid (obustavljanje) određenih aktivnosti u toku izvođenja operacije“.

U Uputstvu i priložima, ne postoji simbol za grafički prikaz ovog elementa, pa samim tim nije ni iskazan prikaz aktivnosti operativna pauza, te će predlog simbola biti prikazan u ovom radu. [6, strana 62]

Dalje, u svim navedenim dokumentima koji obrađuju operativnu pauzu, potrebno je sadržajno dopuniti predmetni pojam, čime bi se organima komande koji izrađuju operativni model, omogućilo da steknu potpuniju sliku pojma, njegovu suštinu, podelu, primenu i značaj. Da bi se pravovremeno odredila operativna pauza mora se sagledati i prikazati u operativnom modelu kada sopstvene snage mogu dostići tačku kulminacije, što nam ukazuje kada je potrebno prikazati i preduzeti operativnu pauzu.

Neophodno je istaći da operativna pauza može biti: planirana i iznuđena (neplanirana). Ona ima svoj cilj u planiranju, definisane aktivnosti i efekat koji se istim postiže.

Potrebno je naglasiti da se operativna pauza realizuje u fazi izvođenja operacije, dok se njeno izvođenje ne planira u fazi pripreme kao ni u fazi stabilizacije i dezangažovanja. Načelno se može planirati u svim operacijama, ali je potrebno imati u vidu da je najizraženija u napadnim i odbrambenim operacijama.

Operativna pauza se planira radi konsolidacije sopstvenih snaga i izvršenja potrebnih pripremnih radnji radi daljeg nastavka operacije (popuna ljudstvom, municijom i pogonskim gorivom, opravka oštećenih borbenih sredstava, prepočinjavanje jedinice i sl.).² Iznuđena operativna pauza može nastati kao uzrok neusaglašenih aktivnosti naših snaga (čekanje susedne jedinice radi ostvarivanja sadejstva, dotur i dopuna municijom i pogonskim sredstvima, doživljeno iznenađenje nepredviđenim aktivnostima neprijatelja, prome-njen karakter operacije i sl.) ili nepredviđenih aktivnosti neprijatelja (iznenadna neaktivnost svih ili dela snaga neprijatelja u čitavoj zoni ili na određenom pravcu) koja nam omogućava da izvršimo potrebno pregrupisanje snaga i sredstava radi stvaranja povoljnih uslova za uspešan nastavak operacije.

Cilj svake operacije je da se završi za što kraće vreme i operativna pauza treba da bude u funkciji cilja u operaciji, a ne da se dostizanje cilja prekida i obezbeđuje neprijatelju konsolidacija snaga. Ukoliko je u toku izvođenja operacije izvesno da se ona može uspešno privesti kraju i time ostvariti željeno krajnje stanje, operativnu pauzu ne treba planirati niti realizovati, jer bi se njenim izvođenjem mogao izgubiti tempo, inicijativa i „borbeni polet“. Važno je napomenuti da operativnu pauzu koju planiramo i izvodimo radi konsolidacije sopstvenih snaga, može iskoristiti i neprijatelj radi vršenja svojih priprema, pregrupisanje snaga i vraćanja na ranije položaje. Prekida borbenih dejstava uglav-

² Dobar primer za operativnu pauzu je povlačenje Srpske Vojske u 1. Svetskom ratu u Kolubarskoj bitci.

nom nema u punom smislu reči već se pojedinim snagama omogućuje konsolidacija i pregrupisanje. Imajući u vidu napred navedeno, u planiranju operativne pauze mora se voditi računa da se neprijatelju ne prepusti inicijativa odnosno da se operativna pauza, kao aktivnost dela snaga, ne prepozna kod neprijatelja i ne stvore uslovi za njegovo pregrupisanje.

Sa druge strane, operativnu pauzu je poželjno planirati da bi se izbeglo "zasićenje" u realizaciji aktivnosti operacije ili sopstvena tačka kulminacije. Pravovremena operativna pauza, i u toku nje realizovane sve aktivnosti u mnogome mogu uticati na tačku kulminacije, što u većoj ili manjoj meri zavisi i od preduzete operativne pauze i tačke kulminacije neprijatelja. Načelno, tada se operativna pauza može planirati na kraju svake etape u okviru faze ili same faze operacije, ali uvek pre ostvarenja cilja. Ovde je važno istaći da se u operativnu pauzu nikad ne uvodi celokupni sastav, već se ista realizuje izbalansirano i sukcesivno, po segmentima, vodeći računa o koordinaciji aktivnosti između komponenti kako bi se očuvala inicijativa i tempo realizacije operacije.

Na kraju nameće se pitanje: da li se operativna pauza može planirati samo u borbenim operacijama, ili je njena primena prihvatljiva i u neborbenim i multinacionalnim operacijama? Suštinski posmatrano odgovor sledi iz same namene operativne pauze, te istu treba planirati i primenjivati kad god se za to ukaže potreba, a radi konsolidacije sopstvenih snaga i priprema za nastavak operacije ali zbog uticaja iste na čitavu operaciju neadekvatno je da ista bude vezana za operaciju u celini već za deo snaga u izvođenju borbenih aktivnosti kao sadržaja operacija.

Tačka kulminacije

Uputstvom i drugim doktrinarnim dokumentima Vojske Srbije (Doktrina planiranja u Vojski Srbije, Pojmovnik funkcionalnih doktrina i Doktrina operacija Vojske Srbije) može se zaključiti da je tačka kulminacije definisana sa više aspekata:

- kao element u modelovanju upotrebe snaga u operacijama koji označava prekretnicu u operaciji,
- kao period u kojem vojne snage dostižu svoj maksimum i nakon kojeg ne mogu nastaviti izvođenje operacije planiranim tempom, a koji ukazuje da će snage biti ubrzo osetljive na poremećaje,
- kao momenat kada snage ne mogu da nastave ili produže izvođenje borbene operacije zadržavajući isti tempo,
- kao tačka u vremenu i prostoru, koju dostižu napadač ili branilac, posle koje njihovi ciljevi ne mogu biti dostignuti, a nastavak dejstava povećava šanse za neuspeh ili poraz.

Upoređenjem definicija navedenih u doktrinarnim dokumentima, kao i analizom navedenog pojmovnog određenja, uočene su određene neusaglašenosti, te je pojam tačke kulminacije potrebno pojmovno korigovati i sadržajno dopuniti.

S obzirom da je namena i suština tačke kulminacije da iskaže mogućnost snaga u operaciji, potrebno je pojmovno određenje tačke kulminacije izmeniti i iskazati kao „stanje snaga“ za nastavak i vođenje operacije.

Takođe, važno je istaći da se tačka kulminacije nalazi u zoni nepredvidivosti u vremenu i prostoru, kada može doći do promene „balansa borbene moći“ suprotstavljenih stra-

na, s obzirom na ispoljavanje uticaja okruženja kao i neprekidnost aktivnosti sukobljenih strana. Održivost snaga u određenom vremenu toka operacije je opredeljujuća za sagledavanje tačke kulminacije snaga i potrebu da se ista brani.

U napadnoj operaciji, tačka kulminacije je ona tačka u vremenu i prostoru kada borbena moć napadača više ne nadmašuje borbenu moć branioca. Ovde napadač uveliko rizikuje da bude poražen u protivudaru branioca, pa je prinuđen da pređe u odbranu. U odbrani, branilac dostiže tačku kulminacije u trenutku kada više nije u mogućnosti da se dalje uspešno brani ili da pređe u protivudar. Umeće odbrane se ogleda u tome da se napadač dovede do tačke kulminacije i potom izvrši protivudar u trenutku kada je napadač iscrpio svoje efektivne i nalazi se u nepovoljnoj poziciji za uspešnu odbranu.

Identifikacija sopstvene i neprijateljeve tačke kulminacije obezbeđuje komandantu mogućnost da razvije plan daljeg napredovanja i kada je potrebno napraviti operativnu pauzu. Potrebno je identifikovati i tačku kulminacije neprijatelja i ugraditi je u sopstveni plan izvođenja operacija. Pored toga, tačka kulminacije se realizuje u fazi izvođenja operacije, pri čemu treba težiti da se sopstvena tačka kulminacije ne dostigne odnosno odbrani, i nastojati da se neprijateljeva tačka kulminacije što pre ostvari kako bi postepeno slabio i vremenom izgubio borbenu moć. Umeće planiranja i komandovanja operacijama, na svim nivoima, ogleda se u ostvarivanju postavljenih ciljeva bez dostizanja tačke kulminacije, odnosno u prisiljavanju neprijatelja da što pre dostigne tačku kulminacije. Održava se stalnim pritiskom i aktivnošću snaga, uspešnim dejstvima i dostizanjem odlučujućih tačaka, ispoljavanjem sile i održavanjem inicijative.

Na osnovu navedenog, može se zaključiti da je tačka kulminacije bitan element sagledavanja stanja u operaciji, ali i nedoumica u načinu prikaza u operativnom modelu. Postojeća vojna teorija ne daje adekvatna teorijska određenja navedenog pojma, gde se za planere u jedinicama ostavlja mesto za različito predstavljanje istog u operativnom modelu. U operacijama združenih snaga učestvuje više komponenti i postavlja se pitanje: „Da li se za svaku komponentu određuje tačka kulminacije ili je potrebno odrediti jednu za sve snage u operaciji?“. Neposredna uvezanost svih elemenata operativnog modela je stalno prisutan i sagledavanje i predviđanje mogućeg stanja istih u određenim fazama i etapama operacije predstavlja značajne činioce u izradi operativnog modela. Evidentno su operativna pauza i tačka kulminacije povezani elementi i uočljiv je neposredan uticaj i bliskost ova dva elementa operativnog modela.

Nedvosmisleno se uviđa da planiranjem, odnosno formiranjem operativnog modela, koji predstavlja prikaz osnovne zamisli komandanta za izvršenje operacije, može se predvideti dostizanje taktičkih i operativnih ciljeva, ali pre dostizanja sopstvene tačke kulminacije.

Da bi se izbegla tačka kulminacije kada borbena moć sopstvenih snaga više ne nadmašuje borbenu moć neprijatelja, potrebno je izabrati trenutak u vremenu i prostoru kada treba odrediti operativnu pauzu.

Zaključak

Idejna zamisao komandanta predstavlja za štab vodilju kroz operativno planiranje. Pravilno shvatanje komandantove zamisli od strane svakog člana štaba od presudne je važnosti za iznalaženje varijanti upotrebe sopstvenih snaga kojima je moguće ostvariti postavljene

ne ciljeve operacije. Operativnim modelom se komandantova ideja za izvođenje operacije iz apstraktnog konteksta prevodi u grafički prikaz na kojem se može pratiti tok operacije, od početka do dostizanja željenog krajnjeg stanja. Sa druge strane, operativni model je u funkciji pružanja pomoći komandantu u procesu vizuelizacije operativnog okruženja, sopstvenih i neprijateljevih snaga/pretnje u vremenu i prostoru određenom za izvođenje operacije.

Štab u operativnom planiranju ima nekoliko ključnih ograničavajućih faktora od kojih je najvažniji vreme i ograničeni resursi. Da bi štab mogao da funkcioniše u operativnom planiranju bez „praznih hodova“ i sa što manjim stepenom neizvesnosti neophodno je da ljudstvo bude odlično osposobljeno za operativno planiranje, a sam proces da bude precizan i jasan. Operativni model se sastoji od niza elemenata koji obuhvataju i fizičku i logičku sferu. Pravilna teorijska određenost operativnog modela i njegovih elemenata uslov je za pravilan rad štaba na njegovom formiranju i razvoju. Postojeća regulativa u doktrinarnoj sferi, kao i odredbe važećeg Uputstva za operativno planiranje i rad komandi u Vojsci Srbije pružaju teorijski osnov operativnog modela. Međutim, deo sadržaja doktrinarnih dokumenata, kojima se teorijski određuje operativni model nije precizan ni dovoljno jasan. Ova činjenica ispoljava negativan uticaj na rad štaba tokom operativnog planiranja koja se manifestuje u povećanju vremena rada, konfuznosti i nemogućnosti da se na jasan i nedvosmislen način prikaže komandantova zamisao. Nedovoljna teorijska određenost dela sadržaja operativnog modela posledica je propusta u izradi doktrinarnih dokumenata čije uzroke treba tražiti u skraćenom vremenu izrade, ne fleksibilnosti u prilagođenju stranih rešenja sopstvenim potrebama, ali i nestručnosti dela kadra. Ukoliko se uočeni nedostaci u teorijskom određivanju operativnog planiranja i operativnog modela u narednom periodu ne otklone nije moguće unaprediti osposobljenost komandi za rad u procesu operativnog planiranja ni nivo interoperabilnosti.

Savremeno operativno okruženje od komandanta zahteva iznalaženje novih i originalnih rešenja u svim situacijama i izazovima koji se pred njega postavljaju. Da bi se to postiglo, potrebno mu je da odlučuje brže i efikasnije od neprijatelja, kako bi preuzeo inicijativu i odlučujuće uticao na razvoj situacije. Kao jedan od najznačajnijih segmenata procesa operativnog planiranja, modelovanje upotrebe snaga zasniva se na inovativnom i kreativnom pristupu vizuelizaciji načina dostizanja željenog krajnjeg stanja. U savremenom višedimenzionalnom okruženju, zahtevi koji se postavljaju pred štab u procesu operativnog planiranja sve su izraženiji i brojniji. Sagledati sve aspekte okruženja u kome će se izvoditi operacija, izvršiti detaljnu analizu i izraditi kvalitetnu procenu koja će olakšati donošenje odluke, postaje vrhunski izazov. Zbog toga je neophodno najpre razumeti ceo spektar činilaca i uslova koji vladaju u kompleksnom operativnom okruženju, a potom identifikovati i definisati problem koji treba rešiti i odrediti pristup u rešavanju problema. Budući da problem nikada nije nezavisno izdvojen iz operativnog okruženja, za njegovo definisanje potrebno je razumeti njegove brojne veze i odnose sa ostalim delovima operativnog okruženja. Uočavanjem tih veza i odnosa definišu se osnovni stavovi o pristupima za rešavanje problema. Modelovanje upotrebe snaga se, dakle, zasniva na predviđanju događaja i promena u operativnom okruženju i obezbeđuje da donosioci odluka izbegnu da ih iznenade događaji, ali i da stiču prednost nad ostalim učesnicima u operativnom okruženju.

U toku analize i sagledavanja problema operativnog modela, uočena su određena odstupanja između doktrinarnih dokumenata i neusaglašenost pojedinih pojmovnih određenja operativnog modela u doktrinarnim dokumentima. Kao predlog rešenja potrebno je

izvršiti usaglašavanje sadržaja doktrinarnih dokumenata sa dva aspekta i to sa aspekta međusobne usaglašenosti stavova i podela što je i navedeno kroz predlog za pojedine elemente, i sa aspekta usaglašavanja sa doktrinarnim dokumentima partnerskih zemalja. Doktrinarna dokumenta partnerskih zemalja na osnovu kojih je započeta izrada naših doktrinarnih dokumenata su se u međuvremenu promenila u nekim aspektima te je potrebno izvršiti i ažuriranje i postojećih dokumenata u tim aspektima. Takođe je potrebno definisati i stav za izradu doktrinarnih dokumenata, a odnosi se na prilagođavanje terminologije našem govornom području ili korišćenja zapadne terminologije, jer ma koji da se stav prihvati, mora se poštovati u svim doktrinama, pravilima i uputstvima.

Na osnovu navedenih činjenica u radu neminovno se nameće potreba za unapređenjem kvaliteta procesa i procedura operativnog planiranja. Operativni model, kao značajnu sponu između komandantove ideje i rada štaba u operativnom planiranju neophodno je teorijski i praktično u potpunosti uobličiti. Ukoliko se želi unaprediti nivo osposobljenosti štaba za rad u uslovima ograničenog vremena potrebno je sve moguće nedoumice i nejasnoće svesti na minimum. To je moguće uraditi kroz doradu postojećih doktrinarnih dokumenata i važećeg Uputstva za operativno planiranje i rad komandi u Vojsci Srbije. Kroz doradu teorijskih sadržaja potrebno je uneti i iskustva iz dosadašnjeg rada štabova koja mogu doprineti kvalitetu operativnog planiranja. Pored toga, neophodno je konstantno pratiti i u praksi vrednovati kvalitet važećih dokumenata i na osnovu dobijenih rezultata vršiti njihovu doradu i usaglašavanje.

U konačnom, ako je definisano željeno krajnje stanje (političko i vojno), komandantu je onda operativni model alat radi bržeg shvatanja operativnog okruženja i okvira, bržeg određivanja odlučujućih tačaka i izražavanja težišta, radi dostizanja definisanog stanja.

Literatura

- [1] Доктрина операција у Војсци Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2012.
- [2] Доктрина планирања у Војсци Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2012.
- [3] Упутство за оперативно планирање и рад команди у Војсци Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2015.
- [4] Доктрина Војске Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2010.
- [5] Милан Вујаклија, Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, 1980.
- [6] Доктрина Копнене војске, Медија центар „Одбрана“, Београд, 2012.
- [7] Појмовник функционалних доктрина и доктрина видова Војске Србије, 2012.
- [8] Allied Joint Doctrine (AJP-01-D), United Kingdom, 2010.
- [9] Драгомир Ђурић, Сретен Егерић, стручни текст „Појмовно одређење центра гравитације“, Војно дело пролеће 2012, Београд, 2012.
- [10] Headquarters, Department of the Army, *Unified land operations (ADRP 3.0)*, Washington, DC, 2012.
- [11] Field Manual (FM 3-0), TRADOC, Washington, 2011.